

Sayı : 3

Ekim 1972

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1973

BALIKESİR'DE ÂYÂNLIK MÜCADELESİ

Mücteba İlgürel

Başbakanlık Arşivi'ndeki çalışmalarım esnasında dikkatimi çeken bir vesika, beni bu hususta, daha da ciddî bir araştırmaya şevketti. Konusu ve tevhit ettiği neticeleri itibariyle, ilgi çekici bulduğum bu belge, Osmanlı Devleti'nin zayıf düştüğü ve sınır boylarında, hatta Anadolu'da zabt u rabtın temin edilemediği devirlere âittir. Balıkesir ve civarında çıkan bir isyanı ilgilendiren mezkur vesikayı, destekler mahiyette, yazma ve matbu eserlerden malûmat temin edemedim. Mühimme defterlerinde rastlayabildiğim kayıtlar; daha sonra, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde muhafaza edilmekte olan, Balıkesir'e âit Şer'iyye sicillerindeki haberlerle, desteklenmiş oldu. Bu suretle, meraklısı bulunduğum ictimâî tarihimiz üzerinde bir tetkik yapma fırsatını elde ettim.

Siyasî bunalımları takip eden iktisadî sıkıntılar, etkilerini en çok, çiftçi halk üzerinde gösterdiği âşikârdır. Zira tarlasından karnını doyurma umudu kalmayan veya isyanlar sebebiyle can emniyetini kaybeden insanların, köylerini bırakıp şuraya buraya iş aramaya gittikleri, ve büyük şehirler etrafında toplandıkları, yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır. Hatta bir kısım halkın, akın akın İstanbul'a göç ettiği ve bu defa Payitaht'da çeşitli problemlerin zuhuruna sebep oldukları vakidir¹. XV. asrın sonlarından itibaren bu tip olayların bariz misallerini, Marmara bölgesinde görmekteyiz. Bilhassa bu bölgede, hırsızlık, yol kesme ve cinayet olayları çok görülmüş, halkın güveni devamlı olarak bir türlü sağlanamamıştı². Tetkik edilecek

1 Bu konuda mütemmim malûmat için bk: M. Münir Aktepe, *XVIII. asrın ilk yarısında İstanbul'un nüfus mes'elesine dâir bâzı vesikalar*, *Tarih Dergisi*, İstanbul 1958, v. IX, sayı 13, s. 1-30.

2 Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin iktisadî ve ictimâî Tarihi, 1453-1559*, Ankara 1971, c. II, s. 389.

konu her ne kadar XVIII. asırda vuku bulmuş ise de, olayları meydana getiren sebepler hiç bir zaman değişmemiştir.

Ayânlık müessesesi hakkında genel bilgi :

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı İmparatorluğunu meşgul eden mes'elelerden bir tanesi de, âyânlık müessesesi ve ayanlar olmuştur. Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıldan önce, şehir ve kasabalarda nüfuzlu âileler arasından seçilmiş birer ayan bulunuyordu. Bunların resmî hiç bir sıfatı olmamakla beraber, mahallin ileri gelen zengin ve tanınmış âilelerine mensup buldukları için lüzumu anında hükümetin kendilerinden istifade ettiği dahi görülüyordu. Ancak, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın kazaklar üzerine açtığı Cehrin(Rus) seferini müteakip, 1683 senesinde, ikinci Viyana kuşatması ile başlayan sefer, Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde esaslı değişikliklere sebep olmuştu. 1699 ilâ 1700 senelerine kadar, Rusya-Lehistan-Avusturya ve Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasında devam eden mücadeleler, her ne kadar 1699 yılında Karlofça ve 1700 senesinde İstanbul anlaşmaları ile sona ermiş ise de, takriben yirmi sene kadar devam eden bu harbin nihayetinde, Osmanlı Devleti, siyasî bakımdan olduğu gibi, mâlî ve iktisadî bakımdan da çok sıkıntılı günler geçirmişti. Bu sebeple devletin iç kuruluşlarında, idarî, askerî ve mâlî sahalarda bir takım yenilikler yapmak, yeni düzenler getirmek mecburiyeti hâsıl olmuştu. İşte bu meyanda, devlet hazinesinin ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle, mâlî mukataaların mâlikâne usulü ve kayd-ı hayat şartı ile mahallî eşraf ve âyânlar tarafından alınarak idare edilmesi, bunların zengin olmalarına ve yavaş yavaş devlet nezdindeki nüfuzlarının artmasına vesile oldu. Bu durum, 1722-1747 yılları arasında devam eden Osmanlı-İran ve 1736-1739 seneleri boyunca devleti işgal eden Osmanlı-Avusturya ve Rusya savaşları süresince de, biraz daha inkişaf gösterdi, yani âyânlar, devlet otoritesi karşısında bir varlık olarak meydana çıkmaya başladılar. Âyândan olan bazı kimselerin, imparatorluk dahilindeki bir çok mes'elelerde, hükümete karşı, halk üzerindeki nüfuz ve te'sirleri hissedilir bir şekilde artmaya başladı³.

Âyânlar, para ve nüfuzlarından bilistifade, sancak ve kazalardaki mü-

3 Müinir Aktepe, *Manisa âyânlarından Kara Osman oğlu Mustafa Ağa ve üç vakfiyesi hakkında bir araştırma*, *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1971, sayı IX, s. 367-368.

tesellim ve voyvodaların görevlerini ellerine geçirmeye başladılar. İçlerinden liyâkat ve dirayet sahipleri, nüfuz sahalarını geliştirip, bu görevi babadan oğula intikal eden bir memuriyet haline getirdiler. Bâzıları devlet erkânının gözüne girip seferde ve hazarda makbul hizmetlerde bulundular. Âyânların nüfuz sahaları genişledikçe halka zulümleri arttı. Hatta daha da ileri giderek hükümet işlerine müdahale eder oldular. Öyle bir an geldi ki Rumeli'nin her kazasında bir âyân türeyip, valiler bunlarla başa çıkamaz oldu. Nizâm-ı Cedid'in ilân ve teşkilinden sonra, hem ayanlık mes'elesine bir son vermek, hem de devletin başına yıllardır belâ kesilen dağlı eşkiyasının hakkından gelmek üzere kuvvet gönderilince, Rumeli âyânları birbirleriyle ittifak yapmak üzere Edirne'de toplandılar. Gayeleri devlet kuvvetlerine galebe etmek ve İstanbul'a yürümektir⁴.

Halk, âyân olmak isteyenlerin hepsine aynı bağlılığı göstermemekteydi. Anadolu'da pek çok kimse zorla âyân olmak istediğinden ve bunların bu tarzdaki hareketleri halk tarafından tasvib edilmediğinden, bunlar İstanbul'a dilekçe gönderilmesi sûretiyle şikâyet edilmekteydi. Geniş arazilere sahip olan bu hanedanların insan unsuruna da sahip olacakları tabiidir⁵.

Halkın Ayânlarla İşbirliği yapması :

Bu arada, gayri meşru yollara tevessül eden âyânların etraflarına nasıl adam toplayabildiklerini tetkik etmek yerinde olacaktır. XVII. yüzyılda olduğu gibi XVIII. yüzyılda da savaşların devam etmesi, bir çoklarında yenilmemiz, seferlerden firarların artması, artan masrafları karşılamak üzere mâlikâne usûlünün ihdası, devlet elinin uzak kalması, halktan seferler için ağır vergiler talep edilmesi, onlarda isyankâr bir ruhun doğmasına sebep oluyordu. Aşiretlerin iskân bölgelerinden firarları, işlenen cinayetlerin cezasız kalması, efkâr-ı umûmiyede güvensizlik yaratıyordu⁶. Böylece, halkın

4 Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-vukuat*, İstanbul 1327, c. IV, s. 42-43, 71-72, 98-99.

5 Yücel Özkaya, *XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da ayanlık iddiaları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt, XXIV, sayı 3-4, 1966 dan ayırtbasım, Ankara 1969, s. 196.

6 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli âyânlarından Tirsinikli İsmail, Yılık oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 1-7; M. Çağatay Uluçay, *18 ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri*, İstanbul 1955, s. 56; Yuzo Nagata, *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve âyânlık müessesesi*, İstanbul 1969, (Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 1454, yayınlanmamış Dr. tezi), s. 41-72, 163-185.

devlet idaresine karşı beslediği hisler itimatsızlığa ve zamanla nefrete dönüştü. Bu hal, halkın eşkiyalara kolaylık göstermesine ve hatta yardım etmesine sebep oluyordu. Burada isyankâr halkın, ayanlardan maddî ve manevî yardım beklediğini kabul etmek gerekir.

Devletin Tedbirleri :

Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti de parlak bir durum arz etmiyordu. Avrupa devletleri nezdinde itibarını kaybetmişti. Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen şikâyetler, hükümeti müşkül mevkide bırakıyordu. Artık hükümetin, bu işe bir çare bulması icabetmekte idi. Nihayet, Muhsin-zâde Mehmed Paşa'nın sadaretinde, ayanlık müessesesine yeni bir düzen verilme üzere teşebbüse geçildi. Bu sebeple, sadaret makamına yeni tayin olunan Muhsin-zâde, önce Nisan 1765 (evail-i Zilkade 1178) tarihinde, Rumeli'nin üç koluna ve sonra, Ocak 1766 (evahir-i Receb 1179) tarihinde, Anadolu'nun üç koluna fermanlar gönderip kaza ayanlığının yeni bir nizâm altında tayin edileceğini bildirmişti⁷. Devlet, bu teşkilâta daha sonraları da bazı tedbirler uygulamayı münasib görmüştü. Bu cümleden olarak 1786 ve 1790 (1200 ve 1205) tarihlerinde dahi tatbik edilen kararlarla devlet kuvvetinin bu müessese üzerinde kudretini hissettirme gayretlerini müşahade ediyoruz. Hükümet, 1786 tarihli hükmü ile âyânlığı kaldırıp şehir kethüdalığını ihdas etti. Şehir kethüdası, orta tabakadan seçiliyordu. Fakat, alışıl-gelmiş düzenden, süratle vazgeçilemediği için tekrar âyânlığın ihdası uygun görüldü. Mayıs 1790 (evahir-i Ramazan 1205) tarihli bir hükme göre «... ayanların azil ve nasbına vâliler ve sâ'ir me'mûrlar tarafından müdahale olunmayup ahâlinin intihâbı...» esas kabul edilmişti⁸. Bu durum II. Mahmud'un cülûsuna kadar devam etmiş ve onun kuvvetli ve azimli icraatı sâyesinde âyanlar saltanatı yıkılmıştır.

Kanlı-zâde Halil Ağa'nın menşei ve ilk memuriyetleri :

Yazımıza konu teşkil eden Kanlı-oğlu Halil Ağa, şeriyeye sicillerinden anlaşıldığına göre Balıkesirlidir ve idarî işlerde kabiliyeti ile temayüz etmiş-

⁷ Bekir Sıtkı Baykal, *Ayanlık müessesesinin düzeni hakkında belgeler, Belgeler*, Ankara 1965, c. I, sayı 2, s. 221-225.

⁸ *Hüküm*, Cevdet Dahiliye tasnifi, nr. 1409.

tir. Şehrin civarında çiftliklere sahip bulunup, zengindir. Kendisi Dergâh-ı muallam yeniçerileri odaları neferatından olup, ondokuzuncu bölükten idi. Daha sonra bölüğün emekdarlarından sayılmış ve Balıkesir'e gelmiştir. 1779 (1193) yılında, Karesi sancağına, bir mutasarrıf ile bir mütesellim tayin olunmuştur. Mutasarrıf olarak tayin olunan Abdullah Paşa, devlet tarafından sefere tayin olununca, onun yerine bakmak üzere Kanlı-zâde Halil Ağa 4 Aralık 1779 (25 Zilkade 1193) de mütesellimlik makamına getirildi. Çok yeri harab olmuş hükümden anlaşıldığına göre, Kanlı-oğlu'nun tayini tercihli olmuştur. Zira bu hususta «... cümle ahâli meclis-i şer' de inhâ ve ihbâr etmeleriyle...» ifadesi kullanılmaktadır. Halil Ağa bu mansıbdâ «... himâ-yet ve siyânet ve fukarâ-yi ra'iyete ve idâre-i umûr-ı mühimmeye...» azamî dikkat edeceğini taahhüt etmiştir⁹. Kanlı-zâde Halil Ağa'nın mütesellimlik vazifesi uzun sürmedi ve 1780 senesi Şubat sonları (evahir-i Safer 1194)nda, serdarlık mektubunu alarak bu görevden ayrılmak mecburiyetinde kaldı. Kendisine verilen emirde, Balıkesir ve civarında âsâyişi sağlayacaktı. Nitekim, gönderilen hükümde «Kazâ-i mezkûrun serdarlığı sana tefviz olunmağ-la, gerekirdi ki kâide-i kadîm ve kânûn üzere zabt u rabt-ı neferât ve def'ü ref'-i haşerât ile tanzîm-i bilâd... ve kazâ-i merkûmda mukîm misâfir yeniçerileri ve cebeci ve topçu ve top arabacı, gilmân-ı acemi ve kul oğulları haric-i vaz u hareket [de] bulunmuyup dâimâ ita'at ve inkıyâd üzere olar ve sen dahi cümle umûrunu ahkâm-ı şer'-i şerîf ve kânûn-ı kadîm ve emr-i münife tatbîk...» etmesi emrediliyordu¹⁰. Halil Ağa'nın bu görevini ifâ ettikten sonra mütesellimlik vazifesine döndüğünü anlıyoruz. Nitekim, 4 Temmuz 1780 (2 Receb 1194) tarihinde, Kocaili mutasarrıflığından Balıkesir mutasarrıflığına tayin edilen Ömer Paşa gelinceye kadar, Kanlı-zâde'nin mütesellimlik görevine devam etmesi bildirilmiştir¹¹. Halil Ağa, Ömer Paşa gelinceye kadar mütesellimlik makamını işgal etmiş ve Ömer Paşa gelince çekilmiştir. Ömer Paşa'nın başka yere tayini çıkınca, Halil Ağa yeni mutasarrıf gelinceye kadar yine mütesellimliği uhdesine almıştır. Yeni tayin, 15 Temmuz 1781 (23 Receb 1195) tarihli bir ferman ile vuku bulmuştur¹². Bu tayinlerden anlaşıldığına göre, Halil Ağa, gerek Balıkesir'de gerek hükümet nezdinde itimat telkin etmiş bir zattır. Kendisine verilen vazifeleri hakkiyle yerine getirmiş olmalı ki, hîn-i hacette aranan bir kimse olmuştur. Bu def'a, Balıkesir'e mutasarrıf olarak gelecek olan, İbrahim Paşa-zâde

9 Şer'iyye sicili, nr. 734, vrk. 1/b.

10 Şer'iyye sicili, nr. 734, vrk. 12/b.

11 Şer'iyye sicili, nr. 734, vrk. 23/b.

12 Şer'iyye sicili, nr. 734, vrk. 39/a.

Mehmed Paşa'dır. Sicil defterinin aynı sahifesinde ve mezkûr fermanın altında, Mutasarrıf Mehmed Paşa'nın buyrulduğu bulunmaktadır. Bu buyruldu, Kanlı-zâde Halil Ağa'ya yazılmış olup, bazı tenbihleri ihtiva etmektedir. Tarihsiz bırakılmasının sebebi, her halde, yukarıdaki ferman ile çok yakından alakalı olmasındandır.

Kanlı-zâde Halil Ağa'nın ilk isyanı ve affı :

Görülüyor ki, Kanlı-zâde Halil Ağa, gerek idarecilikte ve gerek serdarlıkta kabiliyetini isbat etmiş bulunmaktadır. Artık, Balıkesir ve civarında itibarı artmış, sevilen ve sayılan bir zat olmuştur. Sicil defterlerinin eksik olmasından mütevellit, bundan sonra, Halil Ağa ile irtibatı kaybediyoruz. Ancak karşımıza 1785 (1199) tarihli bir ferman ile çıkıyor. Son memuriyeti ile bu ferman arasında aşağı yukarı üç senelik bir zaman bulunmaktadır. Halil Ağa, bu zaman zarfında, belki mutad görevlerde bulundu. Onun belki de bu arada, serkeş bir hali görüldü ve devlet tarafından tedibi düşünülmüş, tehlikeli bir hal aldı. Fakat en kuvvetli ihtimal, Balıkesir'de âyanlık arzu edip servet kazanma temayülüdür. Zira civar vilâyetlerde, âyanlar hüküm sürüyor ve devlet kontrolü bir tarafa atılmış bulunuyordu.

Sicil defterindeki 1785 (1199) tarihli ferman sûreti, Kanlı-zâde'nin 1784 (1198) senesinden evvelki durumu hakkında bize bir ipucu vermektedir. Bundan evvel, isyan bayrağını çeken Halil Ağa'nın, tedibi için adam gönderilmiş ve Limni adasında kalebendlik ile cezalandırılması düşünülmüştü. Ancak, Halil Ağa pişmanlık duyup af dilemiş ve kurtulmuştu. Bu hususu, Mayıs ortaları 1785 (evâil-i Receb 1199) tarihli mezkûr fermanın şöyle takip edebilmekteyiz: «Balıkesir sâkinlerinden Kanlı-zâde Halil ve Süpürgeci Mehmed nâm kimesneler vazifeleri olmayan umûra müdâhale ve serdar bayrağı ile müretteb fukaranın tertib ve tahririne mümâna'at edüp nizam-ı beldeye bâdi hareketleri bundan akdem inha olundukda ocaklardan me'mur Ahmed Çavuş mübaşeretıyla Limni kal'asına kal'a-bendliği bâbindâ emr-i şerifim sudûrundan sonra merkûmun kendi hallerinde olup umûr-i beldeye karışmamak ve çiftliklerinde ikâmet eylemek şartıyla kal'a-i merkûmeye gönderilmekten afv ve ıtlakları için bin yüz doksanseviz senesi evahir-i Receb (Haziran ortaları 1784) inde emr-i şerifim sâdir olmuştur»¹³. Şu hal-

13 Şer'iyye sicili, nr. 735, vrk. 7/b.

de, Halil Ağa'nın davasını ortaya koyuşu takriben 1783 senelerinde olmalıdır. Bu seneler, Osmanlı Devleti için çok karanlık devrelerdir. Çünkü, 1774 de Küçük Kaynarca muahedesi imzalanmış, devletin kötü günleri başlamıştı. Sık sık değiştirilen sadriazamlar, duruma bir çare arıyorlar, fakat başarılı olamıyorlardı. İşte, Kanlı-zâde Halil Ağa ve yanına aldığı Süpürgeci Mehmed, böyle bir zamanda âyânlık iddiasıyla ortaya atılmışlardı.

Devletin müsbet tutumunun, âsilerde uslanma emareleri göstermediğini fermanın devamından anlamaktayız: «Bu def'a kaza-i mezbûr ahâlisi tarafında Der-i aliyeme takdim olunan bir kıt'a arz-ı halleri mefhûmunda merkûm Halil hilâf-ı emr-i âli hareket ve şurût-ı itlâkına adem-i riâyet birle kâr-ı kadimine mücâseret eylediğinden gayri fuzûlî ve tagallüben kaza-i mezbûrda a'yânlık daiyesiyle kendü nefsiyün ez'âf-ı muza'af tevzi' defterine mebaliga idhâl ve cebren ve kahren fukarâdan tahsil ve bu vechile emn ü rahâtları külliye meslûb olmağla ol vechile zulm ve ta'addisinin üzerlerinden def ve menî tahrîr ve istid'a ve husûs-ı mezbûr bi'l-fiil dergâh-ı mu'allam yeniçerileri ağası iftuhârî'l-ümerâ ve'l-ekâbir Ahmed Ağa uluvvehu tarafından isti'lâm olundukta ondokuz bölüğün yoldaşlarından Kanlıoğlu Halil, öteden berü kendi halinde olmadığı mukaddemâ sâdir olan emr-i âlîden dahi müstebân olmağla rahmen-li'l-fukarâ mezbûr ocaktan mübâşir marifetiyle ahz ve li-ecli't-tedib Seddülbahir kal'asına irsâl ve kal'a-bend birle şerr ü mazarratından ahâliyi tahlîs olunmak bâbında emr-i şerîfim sudûrunu ilâm etmeğın ilâmı mûcibince kal'a-bend olmak fermanın olmağın imdi sen ki mevlâna-yi mûmâileyhsin mezbûr Halil ocaktan ta'yin olunan mübâşir marifetiyle ahz ve li-ecli't-tedib kal'a-i mezbûre irsâl ve îsâle mübaderet ve sen ki vezir-i merkûmsun, merkûm Halil ol tarafa vâsıl oldukta kal'a-i mezbûreye vaz ve kal'a-bend eyleyüp bilâ-emr-i şerif itlâk ve bertakrib firarından tehâşi [ve] mücanebet ve vusûlünü mübâşir-i mûmâ-ileyh ile Der-i aliyeme tahrir ve inhâya mübaderet eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuştur»¹⁴.

Kanlı-zâde'yi ikinci def'a cezalandırma teşebbüsü :

Bu arada suçluların cezalandırılması hususunda hükümetin kararsız tutumunu zikretmek elbette yerinde olacaktır. 21 Ekim 1785 (28 Zilkade

14 Şer'iyye sicili, nr. 736, vrk. 7/b.

1199) tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre, Kanlı-zâde Halil yakalanmış ve cezalandırılacağı sırada yine af dilemesiyle ve ocağa mensub bâzı şahısların araya girmeleriyle serbest bırakılmıştır. Fakat, Halil Ağa, hükümetin aczinden istifade ederek tekrar isyan etmiştir. Bu def'a, hükümet merkezine halk tarafından mahzarlar ve mütesellim tarafından tahrirat gönderilmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki, hükümet aczinden dolayı fırsatları değerlendiremiyor ve acısını halk çekiyordu. Sicil defterinden tesbit edilen hükümde, bu konu, şöyle belirtilmiştir. Balıkesri sakinlerinden Kanlı-oğlu Halil'in kaza-i mezbûrede müretteb askerinin tehririne sebep ve memleketin ihtilâlini mücib hareket ve a'yânlık dâiyesiyle kendü nefsiyün tevzi' defterine meballiğ iddihâr ve tahsil ve fukarânın meslûbü'l-râhat olmalarına müeddî hâlâtâ cesâret eylediği mukaddemâ lede'l-inhâ kaka-bendiçün ba'dehu umûr-ı bel-denin ihtilâlini mücib hâlât'da bulunmayacağına Orta-i mezbûrda ma'lûmü'l-ism kimesnelerin ta'ahhüdleriyle ıtlâkiyçün mukaddemce evamir-i şerîfim sâdır olmuş iken Karesi müteselliminin mukaddemâ tevârüd eden tahrirâtında ve ahâli-i kazânın mahzarlarında kaza-i mezbûrda sâbık serdâr olan merkûm Halil etvâr-ı sâbıkasına ictirâ... bu def'a sen ki mevlânâ-yi mûmâ-ileyh Mustafa Edib zîde ilmiyyesin... mezbûr Halil'in hesabı rü'yet ve zimmetinde tahsili lâzım gelen hukûk-ı ibad tahsil ve ashâbına teslîm» olunması hakkında ferman sâdır olmuştur¹⁵.

Devletin yeni siyaseti :

Devlet artık, Anadolu'da yer yer zuhur eden âyân denen mütegalibe taifesi ile başa çıkamaz olmuştu. Hükümler ve fermanlar kâğıt üzerinde kalıyor, tatbiki mümkün olamıyordu. Halk sahipsiz kalmış, eşkiya takımının eline geçmişti. Devletin dışarıdaki durumu da hiç iç açıcı değildi. Osmanlı Devleti'nin, çok ağır hükümleri ihtiva eden Küçük Kaynarca muahedesini imzalaması, Rusya'yı tatmin etmemişti. Kırım Hanlığı, muahede hilâfına Rus nüfuzu altına alınmış ve çaresiz kalan Türkiye'ye Aynalı-kavak tenkîh-nâmesi tasdik ettirilmişti. İşte, böyle bir anda devlet, Ağustos 1787 (Şevval 1201) de Rusya'ya harb ilân etti. Rusya'nın müttefiki Avusturya da, Şubat 1788 (Cumadel-ulâ 1202) de Türkiye'ye karşı savaşa girdiği görüldü. Durum bu merkezde iken, zavallı halkın haykırımlarına nasıl cevap verilebi-

15 Şer'iyye sicili, nr. 736, vrk. 17/a-b.

lirdi. Yapılacak tek şey vardı. O da mütegalibe zümreyi bir müddet hoş tutmaktı. Devlet de bu yolu tercih edip her şeyi duymadı ve görmedi. O, sadece, âyânların ve mütegalibenin seferler için gönderecekleri asker miktarını düşündü. Buna da şöyle şahid oluyoruz: «Karesi mütesellimi ve zikri âtî askeri Ordu-yu hümâyûnuna isâle ocakdan zîde-kudrehümâyâ ki, Moskov ve Nemçe kefereleri üzerlerine bu sene-i mübâreke evâhirinde sefer-i hümâyûn-ı basîret-makrûnum tahakkuk ve takarrür etmiş olduğu ve keferesi mesfûre ile berren ve bahren mukâbele ve mukâtele olunmak üzere idüğü âşikâr olduğuna binaen... Balikesîrî sâkinlerinden Kanlı-oğlu Halil zîde-kudrehu mâlen ve bedenen sefer-i hümâyûnuna azimete kudreti zâhir iken gelmeyüp Balikesîr'de ikâmet... sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsin merkûm Halil'in kendü yedinden yüzelli nefer tahrir alâ-eyyi-hâl bir saat akdem tekmlen yanına istishâb etdirüp Ordu-yu hümâyûnuna irsâline mübâderet eylemek fermânım olmağın...»¹⁶. Bu hüküm, Nisan 1789 (evahir-i Receb 1203) tarihlidir. Demek ki, artık âyânlık iddiasında muvaffak olmuş bulunan Halil Ağa, yine de devlete yardımdan ictinab ediyor ve istenileni göndermiyordu. Bu hükmün gidişinden takriben bir ay sonra yeni bir hükmün gönderildiğine şahid oluyoruz. Bu hükümde ise «Merkûm Halil emr-i şerîfe adem-i ita-at birle el-an yerinden hareket etmediği bi'l-ihbâr resfide-i derece-i tahkik olmakdan nâşi sâdır olan emr-i âlî mûcibince muktezâ-yi me'murîn üzere merkûm ol mikdâr asker ile seri'an mahallinden ihrâc ve bir gün evvel savb-ı me'murîne irsâle ihtimâm ve dikkat-i tam eylemeleri fermânım olmağın te'kîd ve isti'câlen hassaten emr-i âlî-şânım ısdâr ve irsâl olunmuştur. İmdi siz ki mevlânâ ve mütesellim-i mûmâ-ileyhsiz merkûmu matlûb olan asker ile bir saat mukaddem mahall-i me'muriyete vusûlü matlûb-ı şâhânem idiği madûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh merkûm Halil yedinden cengâver ve bahâdır ve eli kılıca kâdir ol-mikdar askeri bir an akdem tahrîr ve tekml ve bi'n-nefs istishâb etdirüp mahallinden ihrâc ve Ordu-yu hümâyûn'uma acaleten irsâl ve îsâl...» olunması emrediliyordu¹⁷.

Sonuç :

Bu def'a, elimizde halkın yakarışına tercüman olan bir arzuhal bulunmaktadır¹⁸. Bu arzuhal, 15 Mart 1789 (18 Cemaziyevvel 1203) tarihlidir.

¹⁶ *Mühimme Defteri*, nr. 190, s. 38, hüküm 79.

¹⁷ *Mühimme Defteri*, nr. 190, s. 93, hüküm 198.

¹⁸ *Arzuhal*, Cevdet Dahiliye tasnifi, nr. 1585 6/b.

Sınır boylarındaki savaşlardan iyi neticeler alınmadığı ve Padiřah I. Abdülhamid'in üzüntüden hasta yattığı devre âittir. Tabiatıyla âsi Kanlı-oğlu Halil ve hempaları, fırsatı ganimet bilip Balıkesir ve civarında zulümlerine devam etmektedirler. Bu zulüm, vesikadaki ifadeye göre «... dâima katl-i nüfûs ve hetk-i ırz ve gasb-ı emvâl âdet-i müstemirreleri...» olmaktadır. Vesikadaki başka bir ifadeye göre devlet, şakinin tedibi için sekiz def'a emir ısdâr etmiş, fakat, bir netice alınmamıştır. Bütün bunlardan başka, halktan çok fazla vergi de alınmakta ve şikâyeti mucib olmaktadır. Hatta, halk adeta açlıkla başbaşa bırakılmakta veya tehcire zorlanmaktadır. Köylülerin etraf kazalara ve İstanbul'a can attıkları müşahede edilmektedir.

Vesikanın bir köşesine düşülen notdan anlaşıldığına göre, arzuhal padişaha takdim edilmiş ve o da, Kanlı-zâde'nin sefere çağırılmasını ferman buyurmuştur. Yani, halkın bütün dertleri, mecburen rafa kaldırılmıştır. Vesikada bulunan hatt-ı hümayun bizi bu hususta daha da tenvir etmektedir: «Merkûm Halil kendü bedeninden yüz elli nefer tahrîr edüp alâ-eyyi-hâl bir saat akdem tekmiilen yanına istishâbile Ordu-yu hümâyûn'a azîmet eylemesiçün ocak tarafından tayin olunan mübâşire ve Balıkesrî kadısına hitâben iktizâsına göre mü'ekked ve müşedded emr-i şerif irsal olunmak merkûmu tekmiil neferâtiyle tahrîr etmedikçe mübâşir-i merkûma avdet eylememesi hususunda tenbîh ve tekîdi dahi derc oluna».

Anadolu'da ve Rumeli'de devlete isyankâr tavırlar takınan âyânların saltanati, II. Mahmud devrine kadar devam etmiştir. Zaman zaman istikrara kavuşan devlet idaresi, bu müessese hakkında tedbirler almak için gayret sarfetmiştir. Devletin halkın derdlerini her zaman dinleyemediği anlar olmuştur; fakat iyi zamanlarında da çareler araştırmaktan da geri kalmamıştır. Kanlı-oğlu Halil'in akıbeti de bir zamanlar Anadolu'yu kasıp kavuran mütegalibe zümrenin arasında tarihe karışıp gitmiştir. Bu izahati verdikten sonra, arzuhalin tam metnini buraya koymak yerinde olacaktır kanaatindeyiz.

Cenâb-ı Hakk feyyâz-ı mutlâk celle-şanühu ve ümme nevâlehu hazretleri.

Şevketlû kerâmetlû mehâbetlû azametlû pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin mübârek-vücûd-ı mes'ûd-ı kerâmet-âlûd-ı hüsrevânelerin ekdâr-ı arzıyye ve âfât-ı semâviyyeden me'mûn ve masûn eyleyüp atvel-i ömr ile serîr-i saltanat-ı cihân-dârîlerinde dâim ve a'dâ-yi bed-hâhların dâimâ kahr u makhûr eyleye âmîn. Mübârek-rikâb-ı kâmyâb-ı şevket-mâ'ab-ı şâhâneleri-

ne arzuhal kullarıdır ki, medîne-i Balikesrî ve kurâlarında sâkinûn ulemâ ve sulehâ ve sâdât-ı kirâm ve âgavat ve askerî ve sâir bi'l-cümle ahâlî fukarâ ve reâyâları olup medîne-i mezbûr sâkinlerinden Kanlı-oğlu Halil ve oda başısı Mehmed namun şakâvet-pîşeler ez-kadîm kendi hallerinde olmayup, dâimâ katl-i nüfûs ve hetk-i ırz ve gasb-ı emvâl âdet-i müstemirreleri olmağın idâm ve nefy olmalarıçün bundan akdem mezbûr Halil'in hakkında sekiz kıt'a evâmir-i aliyeleri sâdir olmuşiken adem-i itâ'atlerinden nâşî infâz ve icrâ olunmayup el-yevm şakâvet ve tuğyân üzere olup ez-kadîm beldemizin menzili senevî beş bin ve seferler vukûunda yedi bin guruş ile idâre olunur iken bu sene-i mubârekede altmış bin guruş ve bâ-fermân-ı âlî bâ-buyruldu matlûb buyurulan kalyoncu neferâtı on bin guruş masârif ile techîz olunur iken yirmialtı bin guruş tevzî' ve cebren ve kahren tahsîl ve livâ-yi mezbûrun mütesellimliği ve serdarlığı uhdesinde olmağın evâmir-i aliyye ile vârid olan mühimmat sefer-i hümâyûn ve tekâlif-i pür-şâhiye zam eylediği mebâliğ-i külliyyenin nihâyeti olmayup ahvâl-i fukarâ diğer-gün ve eşkiyâ-yi mezbûrâna pend ü nâsih kaydında olan hânedân ve fukarâ-perver kimesneleri ve bu esnâda müderrisinden Elhac Ahmed Efendi ve karındaşı-oğlu Molla Mustafa ve Aişe Bacılı Molla Hasan namun kimesneleri alenen ve bi-gayr-i hakkın katl, emvâl ve eşyâlarını gasb ve gâret ve anbarlarımızda olan hınta ve sâir ecnâs zehâirlerimizi fuzûlî zabt ve beşer guruştan akçesini verüp onar guruşa fukarâya kerhen fûruht ve habbâzân ve furunlarını fuzûlî zabt ve ashâbılarını tard kendi tarafından furunlara ekmekci vaz' ve kavî hodî üzere dirhem ile nân-ı azîz tabh ve ibadullaha fûruht ve derebeği ve hem muhtekirlik edüp zulm-i azîmesine adem-i liyâkat ve her birlerimiz mütehayyir ve ser-gerdân ve ıyâl ü evlâd ve ırzlarımıza dest-i tetâvül ve emn ü râhatlarımız bi'l-külliyye meslûb ve bu makûle ef'âl-i şeni-asına bir vechile ırzlarımız tahammül edemeyüp ve bâ-husûs ahkâm-ı şer-i mutahhar ve evâmir-i aliyye infâz ve icrâ olunmayup mu-attal ve vücûh-ı belde ve ehl-i ırz tâifelerinin ekserisi terk-i evtan ve Asitâne'ye ve et-râf kazalara müteferrik ve perişân ve her birlerimiz medyûn-ı müstağrak ve ayâl [ve] etfâllerimizi terk ve el-yevm sefil ve ser-gerdân ve hevâdârları eşkiyâları başlarına cem' ve şer'an ve kânûnen mukâvemet ve icrâ-yi şer' emr-i asîr ve şevketlû efendimiz zamân-ı adâletlerinde fukarâya bu misillû zulm olunduğuna rızâ-yı hümâyûnları olmadığı zâhir ve bâhir olmağın arzuhâle cesâret olunmuştur. Eltâf-ı kerem-i şâhânelerinden mercu ve mutazzarrı'dır ki hasbeten-li'l-lahü-teâlâ ve resulîhi mübârek ser-i hümâyûnları sadakasına rahmen-li'l-fukarâ eşkiyâ-yı mezbûrların vücûd-ı habâsetleri ru-yi arzdan men' ve def' ve şerr ü mazarratlarından bu fukarâ kullarını halâs

buyurulmak bâbında emr-i hümayûn-ı inâyet-makrûn şevketlû kerâmetlû mehâbetlû azametlû pür-şâh-ı âlem-penâh hazretlerindir.

Bendegân-ı ahâliy-i
fukarâ ve reâyâ
be-kazâ-yı
Balıkesrî
hâlâ.